

Jean-Jacques Rousseau:
Směs samolibného chodce,
přel. Eva Beržová, 2002.

k tomu, abych svůj omyl i svou vůli napravil, to je totiž to jediné, co ještě mohu ovlivnit. V tomhle a ve věcech podobných je Solónovo pravidlo použitelné v každém věku a nikdy není příliš pozdě učit se, třeba od svých nepřátel, být moudrý, skromný a méně si o sobě myslet.

Procházka pátá

Ze všech obydlí, v nichž jsem pobýval (a že některá byla půvabná), mne žádné neučinilo tak opravdově šťastným a nezanechalo ve mně tolik něžné lítosti jako ostrov Saint-Pierre uprostřed Bienneského jezera. Tento ostrůvek, kterému se v Neuchâtelu říká ostrov La Motte, je i ve Švýcarsku málo známý. Pokud vím, tak se o něm žádný cestovatel nezmiňuje. A přece je velmi příjemný a výhodně umístěný ke štěstí člověka, který se rád uzavírá do sebe; tento sklon mi osud, možná jako jedinému na světě, pře-

měnil na zákon, nemohu však uvěřit, že jsem jediný, kdo má tak přirozený vkus, byť jsem se s ním až dodnes u nikoho dalšího nesetkal.

Břehy Bienneského jezera jsou divočejší a romantičtější než břehy jezera Ženevského, protože skály a lesy tam dosahují blíže k vodě, nejsou však o nic méně půvabné. Je-li tam méně obdělávaných polí a vinic, méně měst a domů, je tam zas více přírodní zeleně, více luk, háji zastíněných koutů, častější kontrasty a nerovnosti. Ježto na těch blažených březích nejsou velké a pohodlné silnice pro vozy, je tento kraj cestovatelům jen málo navštěvován, je však o to přitažlivější pro přemítavé samotáře, kteří se rádi do sytosti opájejí přírodními půvaby a rádi rozjímají v tichu, jež ruší jen křik orlů, přerývané štěbetání několika ptáků a hukot bystřin padajících z hor. Ta krásná, téměř okrouhlá kotlina uzavírá ve svém středu dva ostrůvky, jeden obydlený a obdělávaný o obvodu asi půl míle a druhý menší, opuštěný a ležící ladem, který bude nakonec zničen neustálými odvozy půdy, odebírané k opravě škod, které vlny a bouře způsobují tomu velkému. Podstata slabšího je takhle vždycky využívána ku prospěchu silnějšího.

Na ostrově je jen jediný dům, je však velký, příjemný a pohodlný a patří bernské nemocnici stejně jako ostrov, který obývá výběrčí daní se svou rodinou a služebníky. Chová mnoho drůbeže, má voliéry i nádrže na ryby. Při své nepatrnosti má ostrov tak rozmanitý terén a ráz, že nabízí spoustu různorodých koutů a skýtá mnohé možnosti obdělávání. Jsou na

něm pole, vinice, lesy, sady, tučné pastviny ve stínu hájů, lemované křovinami všeho druhu, jež jsou svěží díky vodním břehům. Ostrov je po celé délce lemován vysokou terasou osázenou dvěma řadami stromů, uprostřed terasy byl postaven pěkný sál, v němž se schází obyvatelé přilehlých břehů, aby si tu v neděli během vinobraní zatančili.

Právě na tento ostrov jsem se uchýlil po kamenování v Motiers. Pobyť na něm se mi zdál tak půvabný, vedl jsem tam život tolik blízký mé povaze, že rozhodnut dožít tam své dny, neměl jsem jinou starost, než že mne nenechají tento záměr uskutečnit - neslučoval se totiž s jejich úmyslem odvléci mne do Anglie, jehož účinky jsem už začínal pociťovat.

Kvůli předtuchám, jež mne znepokojovaly, bych si býval přál, aby mi z toho útočiště udělali doživotní vězení, aby mne tam zavřeli navždycky, aby mne připravili o veškerou možnost a naději se z něj dostat, a znemožnili mi jakékoli styky s pevninou, a tím, že bych nevěděl, co se na světě děje, zapomněl bych, že existuje, stejně jako by lidé zapomněli, že existuji já.

Nenechali mne na ostrově déle než dva měsíce, ale strávil bych tam dva roky, dvě století, celou věčnost, aniž bych se na okamžik nudil, přestože jsem tam se svou družkou neměl jiné společnosti než výběrčího, jeho ženu a služebníky, kteří, pravda, byli všichni velmi dobří lidé a nic víc - to však bylo přesně to, co jsem potřeboval. Tyhle dva měsíce považuji za nejšťastnější období svého života a bylo tak šťastné, že by mi postačilo až do konce mých dnů, aniž by má

duše byt' jen na okamžik zatoužila po něčem jiném.

Jaké tedy bylo to štěstí a v čem spočíval jeho požitek? Nechal bych hádat všechny lidi svého století, aby popsali život, jaký jsem tam vedl. Drahocenné nicnedělání bylo tím prvním a nejdůležitějším z požitků, které jsem si chtěl ve vši sladkosti vychutnat, a vše, co jsem během svého pobytu dělal, bylo vlastně jen rozkošným a nutným zaměstnáním muže, jenž se oddal nečinnosti.

Naděje, že jim snad postačí ponechat mne na tomto opuštěném místě, kam jsem sám sebe připoutal, odkud jsem se nemohl bez cizí pomoci dostat nepozorován, kde jsem se nemohl stýkat nebo si dopisovat s nikým, leda za pomoci lidí, kteří mne obklopovali, tato naděje ve mně vzbuzovala další, tedy, že tam dokončím své dny klidněji, než jsem je prožil, a myšlenka, že budu mít čas se zařídit po svém, způsobila, že jsem se nezačal zařizovat vůbec. Byl jsem tam převezen nečekaně, sám a s holýma rukama, teprve postupně jsem si nechal dopravit svou hospodyní, knihy a skromné zařízení, které jsem s radostí nevybaloval; nechal jsem své bedny a kufry, tak jak přišly, a v domě, kde jsem hodlal dokončit své dny, jsem žil jako v nějakém hostinci, z něhož bych měl druhý den odejít. Všechny věci byly uspořádané tak dobře, že snažit se je urovnat lépe by znamenalo na nich něco pokazit. Jedním z mých největších potěšení bylo nechávat knihy stále pěkně v bednách a nemít žádné psací náčiní. Když mne nešťastné dopisy nutily vzít do ruky pero, abych na ně odpověděl, s reptáním

jsem si vypůjčil psací náčiní od výběrčího a snažil se ho co nejdříve vrátit, v marné naději, že už ho nebudu potřebovat. Namísto těch smutných a nesmyslných papírů a zbytečných knih jsem svůj pokoj zaplňoval květinami a senem; v té době jsem totiž procházel svým prvním zanícením pro botaniku, k níž mne přivedl doktor d'Ivernois a brzy se stala mou vášní. Protože jsem už nechtěl dělat nic, co by souviselo s prací, potřeboval jsem něco zábavného, co by mne zaujalo a dalo mi jen tolik námahy, kolik jí rád vydá člověk líný. Rozhodl jsem se vytvořit *Floru Petrusularis*, tedy jakýsi soubor flóry na ostrově svatého Petra a bez vynechání jediné popsat všechny rostliny na ostrově tak podrobně, abych se zabavil až do konce svých dnů. Říká se, že nějaký Němec napsal knihu o citrónové kůře, já bych ji byl napsal o každé luční travině, o každém lesním mechu, o každém lišejníku obrůstajícím skály, nechtěl jsem totiž vynechat jediné stéblo trávy, jedinou rostlinnou částičku, aniž bych je podrobně popsal. Kvůli tomuto krásnému plánu jsem každé ráno po společné snídani vyrážel s lupou v ruce a knihou *Systema naturae* pod paží, abych navštívil některý z koutů ostrova, který jsem si k tomuto účelu rozdělil na malé čtverečky s úmyslem prochodit jeden po druhém v každém ročním období. Není nic zvláštnějšího než nadšení a vytržení, jaké jsem zakoušel při každém pozorování skladby a ústrojnosti rostlin, a při sledování funkce pohlavních částic během tvoření plodů, jejich uspořádání pro mne tehdy bylo něčím úplně novým. Rozlišování

rodových rysů, o nichž jsem do té doby neměl ani tušení, mne okouzlovalo, už když jsem si jej ověřoval na běžných druzích rostlin, čekaje, že se mi naskytne nějaké vzácnější. Rozštěpení dvou dlouhých tyčinek černohlávku, pružnost tyčinek kopřivy a drnavce, roztržení plodu netýkavky a tobolky zimostrázu, tisíceré způsoby vytváření plodů, jež jsem poprvé pozoroval, mne naplňovaly radostí a každého jsem se chodil ptát, zda viděl pestíky černohlávku, stejně jako La Fontaine chtěl vědět, zda lidé viděli Habakuka. Po dvou nebo třech hodinách jsem se vracel s bohatou sklizní jako zásobou na odpoledne pro případ, že by začalo pršet. Zbytek dopoledne jsem trávil tím, že jsme se s výběřčím, jeho ženou a Terezou chodili podívat na dělníky a jejich sklizeň. Většinou jsme přiložili ruku k dílu a lidé z Bernu, kteří mne přijeli navštívit, mne často vídávali sedět na velkých stromech s přivázaným pytlem, který jsem naplňoval ovocem a potom jej na provaze spouštěl k zemi. Dopolední pohyb a dobrá nálada, jež s ním souvisí, mi zpříjemňovaly polední odpočinek; když se však příliš prodlužoval a krásné počasí mne lákalo, nemohl jsem už déle čekat, vytratil jsem se od plného stolu a sám jsem se uchýlil do loďky, na níž jsem, když byla voda klidná, dovesloval doprostřed jezera, natáhl se v ní a s očima směřujícíma k obloze, jsem sebou nechal pohupovat a směřovat tam, kam mne voda nesla, někdy i po několik hodin, ponořen do tisícerého zmateného, ale rozkošného snění, které mi i bez přesně určeného či stálého cíle bylo stokrát

příjemnější, než to nejsladší, co jsem poznal v takzvaných rozkoších života. Když mne západ slunce upozornil, že je čas návratu, nacházel jsem se často tak daleko od ostrova, že jsem byl nucen veslovat ze všech sil, abych dorazil před úplnou tmou. Jindy jsem se místo na širokou vodu raději vydal podél zeleňajících se ostrovních břehů a průzračná voda a příjemně svěží stín mne často zlákaly ke koupání. Nejčastěji jsem však plul z velkého ostrova na malý, tam jsem se vylodil a strávil odpoledne jednou velmi osamělými procházkami uprostřed vrb, krušín, blešníků a keřů všeho druhu, jindy jsem se zas usadil na vršek písečného pahorku porostlého travou, mateřídouškou, květinami, a dokonce i vičencem a jetelem, který tam někdo zřejmě kdysi zasel; místo bylo vhodné k usazení králíků, kteří by se tam mohli v klidu a beze strachu rozmnožovat, aniž by cokoli poškodili. Svůj nápad jsem vnukl výběřčímu a on si nechal z Neuchâtelu dovézt králíci samce i samice, které jsem potom s Terezou, s ženou výběřčího a s jednou z jeho sester s velkou slávou vyrazili umístit na ostrůvek, králíci se tam začali usazovat už před mým odjezdem a pokud překonali tuhé zimy, jistě se jim tam bude dařit. Založení naší malé osady bylo svátkem. Ani lodivod Argonautů nebyl hrdější než já, když jsem s pocitem vítězství převážel celou společnost a králíky z velkého ostrova na malý, a s pýchou jsem si všiml, že žena výběřčího, která se vody přehnaně bála a vždycky se jí dělalo špatně, se pod mým vedením s důvěrou nalodila a během plavby nedala

najevo žádný strach.

Když mi rozbouřené jezero plavbu nedovolovalo, trávil jsem odpoledne procházením ostrova a sbíráním rostlin napravo nalevo, někdy jsem usedal do těch nejpůvabnějších a nejosamělejších koutků, abych v nich mohl snít podle libosti, jindy jsem si sedal na svahy a pahorky, abych mohl očima přelétnout ten skvělý a úchvatný pohled na jezero a jeho břehy, ověšené z jedné strany blízkými horami a ze strany druhé navazující na plodné a úrodné roviny, jež se rozprostíraly až ke vzdálenějším namodralým horám, které je ohraničovaly.

Když se blížil večer, sešel jsem z vrcholků ostrova a s radostí se posadil na písčité břeh jezera do nějakého skrytého zátiší, kde hukot vln a rozbouřená voda upoutaly mé smysly natolik, že zaplašily veškeré jiné bouře v mé duši a ponořily ji do rozkošného snění, při němž mne často překvapil nepozorovaný příchod noci. Šplouchání vody, její plynulý, ale občas přerývaný hukot bez ustání dorážel na můj sluch i zrak a nahrazoval vnitřní pohyb, který ve mně mé snění uhasilo, a díky pohybu vody jsem si tedy radostně uvědomoval sám sebe, aniž bych se musel namáhat myšlením. Čas od času se ve mně probudila nějaká slabá a krátká úvaha o nestálosti věcí tohoto světa, jejichž obrazem mi byla vodní hladina, tyto lehké dojmy však brzy zanikly v jednotvárnosti neustávajícího pohybu, který mne kolébal, a bez jakéhokoli aktivního zapojení mé duše mne upoutával natolik, že když mne vyburcovala pokročilá hodina

a smluvený signál, nemohl jsem se odtamtud odtrhnout bez námahy.

Po večeri, když bylo příjemně, jsme ještě všichni chodili na menší procházku na svah, abychom se nadýchali čerstvého jezerního vzduchu. Odpočívali jsme v altánku, smáli jsme se, vyprávěli, zpívali nějakou starou píseň, jež se snadno vyrovnala všemu modernímu nakrucování a nakonec jsme uléhali spokojeni s prožitým dnem, jen doufajíce, že ten příští bude podobný.

Takovým způsobem, tedy mimo nečekané a nevítané návštěvy, jsem trávil svůj čas během pobytu na ostrově. Ať mi dnes někdo vysvětlí, co na něm bylo tak přitažlivého, že v mém srdci vzbuzuje lítost tak živou, tak něžnou a tak trvalou, že i po patnácti letech, pokaždé, když na to drahé obydlí pomyslím, se tam cítím silou touhy přenesen.

Při vrtkavosti svého dlouhého života jsem si všiml, že období nejsladších radostí a nejživějších rozkoší nejsou těmi, jež by mne ve vzpomínkách přitahovala a dojíkala nejvíce. Ty krátké chvíle poblouznění a vášně, ať už jakkoli živé, jsou právě pro svou živost jen velmi řídkými body na čáře života. Jsou příliš vzácné a rychlé, než aby mohly utvořit souvislý stav, a štěstí, jehož mé srdce želí, není stvořeno z pomíjivých chvil, je to jednoduchý a trvalý stav, který v sobě nemá nic prudkého, a jeho půvab je tím větší, čím déle trvá, až nakonec v něm mé srdce najde tu nejvyšší blaženost.

Vše na zemi je v neustálém pohybu. Nic si neza-

chová stálý a neměnný tvar a naše náklonnosti, jež se připoutávají k věcem vnějším, pak nutně pomíjejí a mění se stejně jako ony. Jsou vždy vpředu nebo pozadu, připomínají nám minulost, která už není nebo předvídají budoucnost, která často ani nemá být - není v tom nic pevného, k čemu by se naše srdce mohlo připoutat. Však také máme zde na zemi jen radosti pomíjivé; pochybuji, že existuje štěstí, které by mělo dlouhého trvání. Vždyť při těch nejprudších rozkoších máme sotva chvíli, kdy by nám srdce mohlo opravdu říci: „Chci, aby tato chvíle trvala věčně,“ a jak můžeme nazývat štěstím pomíjivý stav, který naše srdce zanechá neklidné a prázdné a nutí nás litovat něčeho, co bylo, nebo si přát něco, co bude.

Existuje ale stav, v němž duše nalezne dost pevné postavení, aby v něm spočinula celá a soustředila tam veškeré své bytí, aniž by si musela připomínat minulost nebo přeskakovat do budoucnosti; stav, v němž pro ni čas nic neznamena, kde přítomnost trvá stále, aniž by se její trvání projevovalo nebo na sebe nějak navazovalo; stav bez dalšího pocitu strádání, slasti, rozkoše nebo soužení, přání nebo obavy, ale jen s pocitem vlastního bytí, který jako jediný dokáže duši naplnit celou; dokud takový stav trvá, může se ten, kdo se v něm nachází, nazývat šťastným - nikoli však štěstím nedokonalým, chudým a relativním, jaké lze nalézt v rozkoších života, ale šťastným štěstím dostatečným, dokonalým a plným, které nezanechá v duši žádnou prázdnotu, již by cítila potřebu

zaplnit. Takového stavu jsem tedy na ostrově Svatého Petra při svých samotářských sněních často dosahoval, ať už jsem ležel v loďce, kterou jsem nechal unášet vodou, seděl na březích rozbouřeného jezera či jinde: na břehu krásné řeky nebo potoka zurčícího po hrubém písku.

Z čeho se v takovém rozpoložení radujeme? Z ničeho vnějšího, z ničeho než ze sebe sama a ze svého vlastního bytí a dokud tento stav trvá, postačujeme si sami sobě jako Bůh. Pocit bytosti zbavené všech dalších hnutí myslí je sám o sobě vzácným pocitem uspokojení a míru, který stačí k tomu, aby vezdejší život učinil drahým a sladkým tomu, kdo by se dovedl oprostít od všech smyslových a pozemských vjemů, které nás od toho pocitu neustále odvádějí a ruší zde na zemi jeho slast. Ale většina lidí, zmítaných neustálými vášněmi, zná tento stav jen málo, a protože jej okusili jen nedokonale na několik krátkých chvil, mají o něm jen nejasnou a zmatečnou představu, jež jim nedovoluje pocítit jeho kouzlo. Při dnešním stavu věcí by ani nebylo dobré, aby lidé toužící po těchto sladkých extázích si při nich znechutili aktivní život, k němuž je jejich nestále nové potřeby nutí. Ale nešťastník vyloučený z lidské společnosti, který zde na zemi už nemůže udělat nic užitečného nebo dobrého ani pro bližního, ani pro sebe, může v takovém stavu nalézt odškodnění za veškeré lidské blaženosti, o něž ho štěstěna ani lidé nemohou připravit.

Je pravda, že takové odškodnění nemohou pocítit

všechny duše za všech okolností. Je třeba, aby srdce bylo v klidu, aby žádná vášeň nerušila jeho mír. Jsou k němu třeba sklony ze strany toho, kdo jej zakouší a shoda s okolními předměty. Není nutný ani naprostý klid ani velký vzruch, ale jednotvárný a umírněný pohyb, bez otřesů a přestávek. Bez pohybu je život netečný. Když je pohyb nestejný či příliš silný, pak probouzí; připomínaje nám okolní předměty, vytrhává nás z vlastního nitra, znovu nás uvrhá pod jařmo našeho osudu a ostatních lidí a vrací nám pocit vlastních neštěstí. Úplné ticho vede ke smutku: přináší obraz smrti. Pak je pomoc půvabné představivosti nezbytná a přirozeně se nabízí těm, kterým ji nebedalo do vínku. Pohyb, jež nepřichází zvenčí, se tedy odehrává v našem nitru. Odpočinek je sice menší, ale také příjemnější, když se lehounké a sladké myšlenky jen zlehka dotknou povrchu duše, aniž by rozvířily její hlubiny. Je jen třeba jich mít dostatek, abychom si uvědomili sami sebe a zapomněli na všechny své strasti. Takové snění lze okusit všude, kde můžeme nalézt klid, a často jsem si myslíval, že i v Bastile, dokonce i v kobce, kde by žádný předmět nezaujal můj zrak, bych mohl příjemně snít.

Je však třeba přiznat, že mnohem lépe a příjemněji se mi snilo na úrodném a opuštěném ostrově, přirozeně odloučeném a odděleném od zbytku světa, kde se mi všude nabízely jen půvabné obrazy, nic ve mně neprobouzelo zarmucující vzpomínky, kde nepočtená společnost byla družná a vlivná, ale ne tak zajímavá, aby mne zaujala nastálo; na místě, kde

jsem se konečně mohl bez překážek a bez starostí oddat činností po mé chuti či se věnovat té nejpoklidnější zahálce. To byla jistě nádherná příležitost pro snílka, který se dovedl žít sladkými preludy i uprostřed těch nejnepříjemnějších předmětů; zde jsem se mohl příjemných preludů po chuti nasýtit současně s tím, co se skutečně dotýkalo mých smyslů. Probíraje se z dlouhého a sladkého snění, viděl jsem se obklopen zelení, květinami a ptáky a nechal jsem své oči bloudit po vzdálených romantických březích lemujičích ohromnou plochu průzračné a křišťálové vody, všechny ty laskavé předměty jsem zahrnoval do svých představ, a když jsem postupně přicházel k sobě a k tomu, co mne obklopovalo, nedařilo se mi své představy oddělit od skutečnosti; to vše dohromady mi tedy zpříjemňovalo můj soustředěný a samotářský život, jenž jsem při tom nádherném pobytu vedl. Cožpak už se nemůže vrátit? Cožpak nemohu na tom drahém ostrově dožít své dny, nikdy jej už neopustit a nevidět žádného obyvatele pevniny, který by mi připomínal všemožné pohromy, jež na mne lidé tak radostně už po tolik let valí? Brzy bych na všechny lidi navždy zapomněl; oni na mne jistě ne, co by mi na tom však záleželo, jen když by ke mně neměli žádný přístup a nerušili můj klid. Kdybych se osvobodil od všech pozemských vášní vyvolaných společenským ruchem, má duše by se často vznášela nad tento svět a již napřed by se stýkala s nebeskými bytostmi, jejichž počet, jak doufám, brzy rozmnoží. Víím, že se lidé vyvarují

toho, aby mi navrátili tak sladké útočiště, v němž mne nechťeli ponechat. Ale nezabrání mi alespoň, abych se tam každý den nepřenesl na křídlech obraznosti a po několik hodin tam zakoušel stejné slasti, jako kdybych tam ještě pobýval. To nejpříjemnější, co bych tam dělal, by bylo snít podle libosti. Ale cožpak nedělám totéž, když sním, že tam jsem? Dělán dokonce ještě víc - k půvabu abstraktního a jednotvárného snění přidávám kouzelné obrazy, jež ho oživují. Tyto obrazy mým smyslům během extází často unikaly, dnes jsou tím živější, čím je mé snění hlubší. Často jsem do nich vtažen ještě hlouběji a příjemněji, než když jsem tam byl doopravdy. Je však nešťastné, že čím více se má obraznost ochlazuje, s tím větší námahou se mi obrazy vrací a netrvají již tak dlouho. Bohužel právě ve chvíli, kdy začínáme svou tělesnou schránku opouštět, nám nejvíce překází!

Procházka šestá

Každý náš bezděčný pohyb má svou příčinu v našem srdci, jen kdybychom ji tam uměli správně hledat. Včera jsem šel po novém bulváru sbírat rostliny podél Bievry na straně Gentilly, a když jsem se přiblížil k Pekelné bráně, vyrazil jsem oklikou doprava a, vzdaluje se od vesnice, pokračoval jsem po Fontainebleauské cestě směrem k návrší, jež tu říčku lemují. Ta trasa sama o sobě mi byla úplně lhostejná, když jsem si však uvědomil, že jsem tou oklikou bezděčně vyrazil už poněkolikáté, začal jsem